

УДК 344.1

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ НОРМ, ЗГІДНО З ЯКИМИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІ НЕСУТЬ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННЕ ЗАВОЛОДІННЯ ЗБРОЄЮ, ВІЙСЬКОВИМ МАЙНОМ І БОЙОВИМИ ПРИПАСАМИ

Людмила РУСАНОВА,
аспірант

Харківського національного університету внутрішніх справ

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена вивченню особливостей військово-кримінального законодавства країн, які належать до англо-американської правової сім'ї, пострадянських і постсоціалістичних держав загалом, а також настання відповідальності військовослужбовців за незаконне заволодіння зброєю, військовим майном і бойовими припасами зокрема. З'ясовано, що держави англо-американської правової сім'ї, залишаючи багато питань на розсуд суду, не мають єдиного підходу до регулювання кримінальної відповідальності осіб, які проходять військову службу, а більшість пострадянських і постсоціалістичних країн у своїх кримінальних кодексах не містять норм, аналогічних ст. 410 Кримінального кодексу України, за винятком Польщі та Таджикистану.

Ключові слова: англосаксонська правова сім'я, військово-кримінальне законодавство, воєнні злочини, військові злочини, викрадення, привласнення, вимагання.

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE NORMS WHICH ARE THE BASIS FOR THE LIABILITY OF MILITARY SERVANTS FOR ILLEGAL SEIZURE OF WEAPONS, MILITARY PROPERTY AND AMMUNITION

Liudmyla RUSANOVA,
Postgraduate Student

of Kharkiv National University of Internal Affairs

SUMMARY

The article is focused on studying specific features of the military and criminal legislation of the countries belonging to the Anglo-American legal family, post-Soviet and post-socialist states, as well as the liability of military personnel for illegal seizure of weapons, military equipment and ammunition. It has been found out that the states of the Anglo-American legal family, leaving many issues to the discretion of the court, do not have a unified approach in regulating the issue of criminal liability of persons who are on military service; and the majority of post-Soviet and post-socialist countries do not contain the norms in their Criminal Codes similar to the Art. 410 of the Criminal Code of Ukraine, with the exception of Poland and Tajikistan.

Key words: Anglo-Saxon legal family, military and criminal law, war crimes, military crimes, misappropriation, embezzlement, extortion.

Постановка проблеми. Україна, як і більшість європейських держав, нині робить багато для того, щоб наблизити своє законодавство до нормативних положень Європейського Союзу, привести його у відповідність до європейських стандартів. Зрозуміло, що за таких умов перед науковцями постало завдання вивчити, проаналізувати нормативні акти інших країн, виявити недоліки і прогалини у вітчизняних, внести пропозиції щодо їх змінення чи доповнення. Це стосується і сфери кримінального права. Додамо, що цінність порівняння й аналізу полягає у з'ясуванні нюансів регламентації на законодавчому рівні кримінально-правових відносин, прояву специфіки тих чи інших юридичних категорій, правових дефініцій; дослідженні змісту, який вкладається законодавцями різних держав у ті або інші терміни. У цьому контексті вважаємо за доцільне застерегти, що без урахування особливостей вітчизняної правової ідеології та законодавчої техніки, їх становлення і розвитку під час впровадження норм та інститутів зарубіжного права в українську правову систему, зокрема у військово-кримінальне законодавство, можна наразитися на небезпеку, оскільки не завжди правові механізми, які добре зарекомендували себе в інших країнах, дадуть аналогічний результат у нас.

Розглядаючи питання, наголосимо, що на сучасному етапі розвитку науки певні правила застосування порівняльно-правового методу вже вироблені в компаративістиці. Головне з них – щоб об'єкти, що входять до предмета порівняльно-правового аналізу, можна було порівняти, тобто вони мають бути пов'язані між собою загальним предметом регулювання. Дотримання цієї вимоги зобов'язує усвідомити, по-перше, які типи національних систем військово-кримінального законодавства нині функціонують у світі, по-друге, до яких із них належать країни, що вивчаються, по-третє, що спільного між тим, як питання, котре досліджується, вирішується на національному рівні та які відмінні ознаки.

Отже, спробуємо встановити, чи передбачена відповідальність військовослужбовців за викрадення, привласнення зброї, військового майна, бойових припасів тощо в державах, що належать до англосаксонської правової сім'ї, а також у пострадянських країнах.

Стан дослідження. Питання притягнення військовослужбовців до кримінальної відповідальності за викрадення, привласнення зброї, військового майна, бойових припасів та ін., тобто за ст. 410 Кримінального кодексу

Україні (далі – КК України), були предметом вивчення таких науковців, як С.І. Дячук, В.І. Касинюк, В.А. Клименко, М.І. Коржанський, М.І. Панов, М.І. Хавронюк, С.О. Харитонов, О.А. Чуваков та ін. Воно також розглядалося на дисертаційному (зокрема В.П. Бодаєвським, О.М. Сарнавським) і монографічному (а саме В.Г. Кундеусом, В.П. Тихим, З.А. Тростюком) рівнях у контексті дослідження загальних категорій кримінального права і кримінальної відповідальності за вчинення інших злочинів. Іноземному досвіду кримінально-правової охорони військового майна присвячені окремі розділи підручників і посібників із кримінального права, авторами яких є Н.А. Голованова, А.В. Савіцький, М.М. Сенько, В.В. Сидорін, М.І. Хавронюк, В.М. Чиквадзе та ін.

Отже, метою статті є аналіз законодавчих положень, за допомогою яких у державах англосаксонської правової сім'ї, пострадянських і постсоціалістичних країнах врегульовується питання кримінально-правової охорони військового майна.

Виклад основного матеріалу. Насамперед відзначимо, що протягом тривалого часу у країнах, які належать до англосаксонської (або англо-американської) правової сім'ї, кримінальне законодавство кардинально не змінювалося, а замість багатьох конкретних положень законів (цієї сім'ї не властива кодифікація) використовуються прецеденти. Як наслідок, відбулося перенасичення і нагромодження кримінального права деталями, що мають локальний характер, також має місце диспропорція в регламентації кримінальної відповідальності за окремі види злочинів. Більш того, законодавчі стиль і мова (мабуть, через те, що використовуються старі, тобто ті, які вийшли з ужитку, конструкції) часом неконкретні і дуже важкі (для сприйняття). Це ускладнює розуміння змісту законодавчих дефініцій, встановлення цілей і принципів процесу законотворення.

Відмінною рисою цієї сім'ї є те, що структура правової системи має такий вигляд: загальне право, право справедливості та статутне право, а найпоширенішим джерелом, про що вже йшлося, вважається судовий прецедент – рішення за конкретною юридичною справою, що в майбутньому виступатиме взірцем (зразком) у розгляді аналогічних справ (отже, можна сміливо стверджувати, що визнаються правотворчі повноваження судді). Однак вказане не означає, що інших джерел (йдеться про статутне право, звичаї, доктрину тощо) немає, вони існують. Ще однією особливістю англо-американської сім'ї слід назвати наявність інституту суду присяжних. До речі, останні, хоча й не є професійними суддями, наділені владними повноваженнями у вирішенні справи по суті. Враховуючи наведене, можемо констатувати, що для цієї правової системи характерне те, що: а) норми права – це ніщо інше, як відпрацьоване судовою практикою рішення з конкретної справи; б) право створювалося судовою й адміністративною практикою (з огляду на це і закріпилося правило обов'язковості прецеденту), в) право розвивали не університети, а юристи-практики (це пояснює другу назву – суддівське право); г) немає не лише класифікації норм (зокрема на імперативні чи диспозитивні, норми законів або підзаконних актів), а й поділу права (на публічне і приватне чи на окремі галузі); д) існує пріоритет процесуального права над матеріальним, тобто особливе значення мають процесуальні дії, суддівська правотворчість, що начебто надає цій системі стабільності, яку в інших країнах забезпечує закон, судової практика; ж) має публічно-правову основу. Однак недоліком, на наше переконання, можна назвати те, що право стає менш логічним і послідовним, важкодоступним і нераціоналізованим.

Зрозуміло, що всі ці особливості пояснюються історією.

Водночас необхідно пам'ятати, що саме прецедентне право Англії суттєво вплинуло на розвиток правових систем багатьох країн світу, зокрема Сполучених Штатів Америки (далі – США), Канади, Австралії, Індії, Нової Зеландії та ін. (хоча не у всіх частинах самої Великої Британії панує загальне право, а лише в Англії й Уельсі, у Шотландії, Північній Ірландії і на деяких острівних територіях воно не набуло поширення). Цим і пояснюється конструктивне правове співробітництво між країнами англосаксонської сім'ї, а багато прецедентів, вироблених англійськими судами, стали надбанням інших держав або враховувалися їх суддями, і навпаки.

Однак ніщо у світі не стоїть на місці, усе дуже швидко змінюється. Не є винятком і право. Так, в останні роки окремі країни (у т. ч. Канада й Австралія) заявили про свою правову автономію, а у США правовий «суверенітет» почав складатися набагато раніше – ще у XVIII ст. З огляду на це сучасний етап розвитку англосаксонського права можна назвати періодом кардинальної правової реформи, суть якої полягає в активізації законодавчої діяльності, уніфікації позовного провадження, злитті судів загального права і права справедливості, а також спробах кодифікації. Нині для більшості країн стало характерним підвищення як значення законодавчого регулювання, так і ролі закону. Результатом, так би мовити, законодавчого «натиску» можна вважати модифікацію структури й змісту права, а також самого юридичного мислення, правової доктрини й освіти. Якщо раніше англійські юристи навчалися переважно на практиці, про що вже йшлося, то в сучасних реаліях пріоритет належить університетській освіті. Примітно, що у процесі розробки законопроектів фахівцями враховується досвід зарубіжних країн, передусім (і це цілком логічно і виправдано) тих, що належать до романо-германської сім'ї. Крім того, прискорилися процеси запозичення й уніфікації інших правових цінностей, тобто названі правові системи поступово зближуються. Отже, відбувається оновлення й реформування кримінального права (прикладів можна навести багато, зокрема це стосується держав Америки, Африки, а також Австралії). Як зазначає Е.Н. Трикоз, головне – прибрати архаїзми філософсько-ідеологічної бази кримінального права й невпорядкованість законодавства. На погляд науковця, саме з цією метою у країнах сім'ї, що розглядається, прискорюються процеси відходу від загального (прецедентного) права і прийняття кримінально-правових норм централізовано (у вигляді або кодексів, або законів). Крім того, поступово зникає роз'єднаність місцевого і федерального кримінального законодавств. Так, у США задля розширення і вдосконалення федерального кримінально-правового регулювання була створена Національна комісія з реформи федерального кримінального права. Підсумком роботи цієї Комісії стала доповідь про реформу, яка згодом набула форми законопроекту, внесеного в 1975 р. на розгляд Конгресу США. Одночасно з цим упорядкування кримінального права у США йде по лінії активного перегляду законодавства штатів. Цьому сприяє насамперед прийняття офіційного проекту Примірного КК США, призначеного для забезпечення єдності кримінально-правової політики у країні. За своєю структурою, принципами, загальними положеннями цей Кодекс мав бути моделлю для оновленого кримінального права штатів, що водночас залишає певний простір для їх ініціативи.

Останнім часом більшість зарубіжних країн намагалася також компенсувати в будь-який спосіб відсутність чіткого розмежування злочинів, проступків, цивільно-правових і адміністративно-правових деліктів (до речі, це можна назвати загальною тенденцією), а така ситуація неминуче приводила до внутрішньої невпорядкованості структури

кримінальних кодексів, нестабільності кримінального законодавства і практики його застосування.

Отже, узагальнено розглянувши сучасні тенденції і пам'ятаючи мету статті, перейдемо до особливостей притягнення до відповідальності військовослужбовців за викрадення, привласнення, вимагання зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем. Зробимо це на прикладі двох країн – США і Великої Британії. Перше, на що слід звернути увагу, – це існування в англо-американському праві двох понять – «military crimes or offences» і «war crimes», які російською перекладаються як «воинское преступление» і «преступление во время войны» (дослівно «преступлення війни») відповідно. У цьому контексті вважаємо за доцільне додати, що друге з них, під яким розуміється кримінально каране діяння, вчинене під час війни (збройного конфлікту) чи військової окупації (такі дії (бездіяльність) забороняються міжнародним гуманітарним правом нарівні зі злочинами проти миру і людяності) [7], пропонуємо перекладати українською як «злочини під час війни (воєнні злочини чи злочини війни)», а перше – «військові злочини». Поняття «злочини війни» охоплює більш широке коло кримінально караних діянь, ніж «військовий злочин», оскільки передбачає порушення не тільки міжнародних норм, а й норм національного законодавства. Підсумовуючи сказане, додамо, що під військовим злочином у країнах англо-американської правової сім'ї розуміють кримінально каране діяння, за яке згідно з відповідним законом про кримінальну відповідальність військовослужбовці підлягають покаранню, або таке, що становить загрозу для збройних сил і є аналогічним передбаченому нормативним актом (як пам'ятаємо, у країнах англосаксонської правової сім'ї, крім США, немає кримінальних кодексів у їх загальноприйнятому розумінні).

Першим розглянемо законодавство США. Як окрема галузь, кримінальне право американських штатів сформувалося на основі системи англійського загального права, що складалася з величезної кількості судових прецедентів. Однак, попри те, що й дотепер зберігається міцний зв'язок Сполучених Штатів з англійською системою загального права, особливо з правовою доктриною, власне американське загальне право розвивалося самостійно в рішеннях судів штатів і федерації. До того ж, в останній чверті XIX – на початку XX ст. пройшла перша хвиля загальної консолідації законодавства штатів, як наслідок, у більшості з них прийняті кримінальні кодекси або розділи зводу законів штату, які врегульовували питання відповідальності за вчинення кримінальних злочинів. У середині XX ст. почалася нова, умовно кажучи, друга хвиля реформування, вирішальну роль у цьому процесі відіграв підготовлений Інститутом американського права Примірний кримінальний кодекс 1962 р. (далі – Примірний КК) [8]. Незважаючи на високий рівень юридичної техніки, він не має офіційного характеру, а його призначення – служити «єдиним орієнтиром» у процесі оновлення і зближення кримінальних кодексів штатів. Відзначимо, що документ виконав своє завдання, оскільки увібрив і узагальнив досвід розвитку американського кримінального права й відтворив його основні ідеї в достатньо ліберальному дусі. Для довідки, до середини 80-х рр. XX ст. у більш ніж 40 штатах прийняті нові КК, а отже, відбулося їх оновлення і зближення, хоча існує й чимало розбіжностей. Відтепер всі вони є систематизованими зібраннями кримінальних законів і однаково трактують найважливіші інститути кримінального права. Ознайомившись із нормами Примірного КК США, можемо констатувати, що він не містить норм, якими передбачена відповідальність за вчинення військових злочинів. Отже, звернемося до іншого акта – Зводу

законів США, відомого під назвою «Федеральний кримінальний кодекс і правила» [9], оскільки саме його норми на федеральному рівні врегульовують питання відповідальності за основний масив злочинів. Зупинимося на гл. 2–123 ч. I «Злочини» розділу 18, які входять до умовної Особливої частини цього збірника. Примітно, що глави розташовані в алфавітному порядку, тобто залежно від назви англійською мовою, а не за родовим об'єктом. Так, спочатку містяться норми про відповідальність за злочини у сфері використання літальних апаратів і моторизованих транспортних засобів (гл. 2), потім про вбивство (гл. 51), а наприкінці – про відповідальність за тероризм (гл. 113В), зраду та підривну діяльність (гл. 115) і «злочини під час війни» (гл. 118), які, і про це вже йшлося, крім іншого, вважаються серйозним порушенням норм міжнародного гуманітарного права. Як наголошує П.С. Данилов, тлумачення поняття «серйозність» як ознаки об'єктивної сторони правопорушення міститься у ст. 50 і 51 Женевської конвенції «Про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали аварії на кораблі, зі складу збройних сил на морі» 1949 р. [7]. Вивчивши зміст цих глав, можемо вказати, що й у Зводі законів США немає норм, аналогічних ст. 410 КК України. Звернемося ще до одного нормативно-правового акта, що нині діє у США, – Єдиного Кодексу Військової Юстиції (Uniform Code of Military Justice, далі – ЄКВЮ) [10], прийнятого у 1951 р. На жаль, цей документ не містить дефініції терміна «військовий злочин», хоча у ст. 77 пояснюється поняття «суб'єкт військового злочину». Так, до нього належить особа, яка: по-перше, вчинила злочин, вказаний у гл. 10 цього Кодексу, або сприяє, підбурює, дає поради, видає команди (накази), забезпечує його вчинення; по-друге, сприяє виконанню діяння, якщо воно головним чином скоєне нею [10]. Із цього випливає, що кримінальній відповідальності у США підлягають: винна особа, котра безпосередньо вчинила злочин, а також інші особи, які надають допомогу, радять, провокують, наказують, забезпечують виконання протиправного діяння, тобто мають «спільний злочинний намір із виконавцем». На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що під військовим злочином у США розуміється протиправна дія (бездіяльність), передбачена законом чи цим Кодексом. Окремо зупинимося на тому, що у ст. 108 ЄКВЮ США зафіксовано: кримінальна відповідальність настає за неправомірне розпорядження будь-яким військовим майном, включаючи озброєння та боєприпаси [10]. Звернемося до тлумачного словника. «Розпоряджатися» – це діяти стосовно когось, чого-небудь на свій розсуд, поводитися як хазяїн [11, с. 1069] (що, на нашу думку, може означати привласнювати, навіть може йтися про викрадення, а це є неправомірним і протиправним). Викликає інтерес той факт, що у судовій практиці військових судів США існує безліч прикладів справ, коли військовослужбовець притягувався до відповідальності за вчинення злочину, прямо не передбаченого законом, зокрема за вдихання миючих засобів, надмірну цікавість, носіння одягу, призначеного для протилежної статі, подружню зраду, непристойну телефонну розмову, неналежне виконання батьківських обов'язків [7] тощо. Підсумовуючи, додамо, що ЄКВЮ США містить норми про кримінальну відповідальність осіб, котрі проходять військову службу (військовослужбовців), за вчинення загальнокримінальних злочинів, бо вони мають підвищений ступінь суспільної небезпеки. До того ж, у Кодексі наведено лише приблизний перелік військових злочинів (без поділу на види), він і слугує орієнтиром для правозастосовника.

Перейдемо до іншої країни – Великої Британії. Насамперед відзначимо, що в цій країні було скасовано декілька сотень застарілих статутів, а також акти, які передбачають відповідальність за окремі групи злочинів (крадіжку, фальсифікацію, пошкодження майна, злочини проти особи),

і замінено консолідованими, відмінено як смертну кару за майнові злочини, каліцтво, так і ганебні покарання (таврування, виставляння біля ганебного стовпа тощо). За останні десятиліття діяльність англійського парламенту у цьому напрямі значно активізувалася, що пояснюється насамперед потребами проведення гнучкої каральної політики у зв'язку з суттєвим зростанням рівня злочинності у країні. До найважливіших чинних законів, які врегульовують переважно питання Загальної частини кримінального права, можуть бути віднесені такі: Закон про кримінальне право (1967), в якому закріплена нова класифікація кримінальних злочинів і яким скасовано традиційний поділ їх на фелонії та місдімінор; Закон про кримінальне право (1977) із подальшими уточненнями і доповненнями, що встановлює відповідальність за змову і вирішує деякі інші питання Загальної частини; Закон про злочинне заподіяння шкоди майну (1971). Водночас, на відміну від США, спроба видання кримінального кодексу (не кажучи вже про військово-кримінальний) для Англії виявилася безрезультатною. Натомість у 2006 р. у Великій Британії вступив у силу Закон «Про Збройні Сили» (Armed Forces Act) [12], який замінив собою закони «Про Армію» (1955), «Про Військово-Повітряні Сили» (1955) і «Про дисципліну у Військово-Морських Силах» (1957). Закон «Про Збройні Сили» містить положення про необхідні правозастосовні поняття, а саме про суб'єктів злочинів, конкретні склади кримінально караних діянь і державні заходи впливу за їх вчинення, деякі процедури та ін. Як бачимо, приймаються спеціальні закони про кримінальну відповідальність, зокрема і військовослужбовців. У ст. 42 Закону «Про Збройні Сили» Великої Британії закріплено визначення «відповідний злочин», що карається за цим нормативно-правовим актом: це кримінально каране діяння, яке передбачене цим Законом або є «еквівалентним» йому [12]. Крім того, Закон містить класифікацію військових злочинів, що поділені на вісім видів, як-от: 1) допомога ворогові, недотримання правил проведення бойових операцій; 2) заколот; 3) дезертирство і відсутність без спеціального дозволу; 4) непокоря; 5) нехтування обов'язком і неправомірне поведінка; 6) злочини проти власності (йдеться про державну або службову власність); 7) злочини проти військового правосуддя; 8) злочини, що посягають на правомірне використання водних і повітряних суден [7]. Отже, діяння відокремлюються за таким критерієм, як об'єкт посягання, яким виступають: виконання будь-яких обов'язків військовослужбовцем (обов'язок не зраджувати своїй державі, підкорятися, не відступати та ін.), військова власність, інтереси військового правосуддя, використання водних і повітряних суден тощо. У першому розділі Закону сформульовані склади кримінально караних діянь, висвітлені загальні питання військово-кримінального права. Водночас порушенням правил поведінки зі зброєю, а також іншими речовинами і предметами (не кажучи вже про викрадення, привласнення), що складають підвищену небезпеку для оточення, не приділено уваги. Спираючись на текст Закону «Про Збройні Сили», можна стверджувати, що у Великій Британії законодавство містить свою систему військових злочинів, відступ від якої обмежений. Крім того, в Об'єднаному Королівстві єдиного джерела військово-кримінального права в «чистому» вигляді не існує, що характерно, до речі, для англосаксонської системи права загалом.

Отже, можемо зробити висновок, що характерною рисою англосаксонського військово-кримінального законодавства є роз'єднаність його джерел, їх велика кількість, різна юридична сила. Так, до них належать закони, нормативно-правові акти, накази, інструкції, коментарі (роз'яснювальні примітки) та правила, які за офіційною

доктриною покликані доповнювати, конкретизувати ті чи інші норми законів. Вони дійсно «корегують» норми законодавчих актів, наповнюють їх новим змістом. Проте дуже часто на практиці доводиться звертатися не лише до положень законів, а й до рішень судів; особі без допомоги кваліфікованого адвоката важко розібратися в масиві актів, на підставі яких вона може бути притягнута до кримінальної відповідальності.

Як бачимо, національні системи військово-кримінального законодавства США і Великої Британії, хоч і належать до однієї правової сім'ї, не тотожні одна одній, мають багато відмінностей, що дає підстави в англосаксонській системі права виокремити два типи законодавства: «британське» й «американське». Військово-кримінальне право Великої Британії складається з численних джерел різної сили і, хоча вони мають комплексний характер, їх дія поширюється, зазвичай, на один вид збройних сил. У США встановлено єдину для всіх видів збройних сил систему військово-кримінального законодавства, а основні положення інституту кримінальної відповідальності військовослужбовців врегульовані одним нормативно-правовим актом – ЄКВЮ. На відміну від систем європейського (континентального) права, у США і Великій Британії багато питань виконання і дотримання військово-кримінального законодавства врегульовані підзаконними актами (інструкціями, коментарями та ін.), а у здійсненні правосуддя в армії значну роль відіграє військове командування.

Перейдемо до пострадянських країн і держав, які обрали соціалістичний шлях розвитку. Нині, як і раніше, норми про кримінальну відповідальність військовослужбовців є складовою частиною КК цих держав і становлять із ними єдине ціле.

Наприклад, у Болгарії у 1956 р. Військово-кримінальний закон 1949 р. було змінено гл. XIII КК Болгарії «Військові злочини» («Глава тринадесета. Военни престъпления»), яка діє дотепер, а останні зміни внесені у 2006 р. [13]. КК Республіки Білорусь 1999 р., який набув чинності 01 січня 2001 р. [14], містить розділ XIV «Злочини проти порядку виконання військових обов'язків», який, у свою чергу, складається з двох самостійних глав. Одна з них має назву «Злочини призовників, резервістів і військовозобов'язаних» (ст. 434–437), інша – «Військові злочини» (ст. 438–465). Проте у розділах КК відсутня окрема стаття чи пункт статті, подібні до ст. 410 КК України, а у разі вчинення злочину військовослужбовець притягується до відповідальності за тими ж статтями, що і цивільна особа (за крадіжку, шахрайство чи зловживання службовим становищем). Отже, у цих країнах відсутні відокремлені джерела військово-кримінального законодавства, яке виступає невід'ємною складовою частиною єдиної галузі «кримінальне право». У державах, що розглядаються, немає також спеціальних законів, які встановлюють кримінально-процесуальний порядок притягнення до кримінальної відповідальності військовослужбовців, а роль військового командування у кримінальному судочинстві зведена до мінімуму, хоча «євразійська» модель кримінально-правового регулювання в збройних силах не виключає наявності навіть у мирний час розгалуженої системи військових судів.

Однак неведене стосується не всіх, а більшості країн, оскільки в деяких державах загальні КК містять норми (окремі частини, розділи або глави), аналогічні ст. 410 КК України. Так, в Особливій частині КК Республіки Польща (1997) є остання глава XLIV «Злочини проти військового майна» [15]. Першою наведена ст. 358: «§ 1. Військовослужбовець, який самовільно розпоряджається військовою зброєю, боєприпасами, вибуховими речовинами або іншими засобами ведення бою, підлягає покаранню...».

«§ 2. Військовослужбовець, який самовільно забирає зброю, боєприпаси, вибухові речовини або інші засоби ведення бою, підлягає покаранню» [15, с. 121]. Йдеться про самовільне розпорядження чи забирання, а це, на наш погляд, можна розглядати як викрадення чи привласнення. У ст. 262 польський законодавець на позначення протиправних дій вживає словосполучення «самовільне використання» (у статті йдеться про «самовільне використання механічних засобів пересування»), за що також передбачене покарання [15, с. 122].

У КК Республіки Таджикистан (1998) є п. 33 «Злочини проти військової служби» [16]. Так, ст. 366 р. XIV «Злочини проти військової служби» закріплено: «1. Злочинами проти військової служби визнаються передбачені цією главою злочини проти встановленого порядку проходження військової служби, які вчинені військовослужбовцями, що проходять військову службу по призову або за контрактом у Збройних Силах Республіки Таджикистан та інших військових формуваннях Республіки Таджикистан, громадянами, які перебувають у запасі, під час військових зборів, а також особами, що мають статус військовослужбовця відповідно до чинного законодавства. 2. Особи, не згадані в цій статті, несуть відповідальність за відповідними статтями цього Кодексу...» [16]. Наведемо ще ст. 393, згідно з якою військовослужбовці притягуються до кримінальної відповідальності за: «1. Викрадення вогнепальної зброї, боєприпасів і бойової техніки, вибухових або інших бойових речовин, що знаходяться на військових складах або в інших сховищах, у службовому використанні або в інших військовослужбовців...». «2. Викрадення, вчинене: а) вдруге; б) групою осіб за попередньою змовою; в) із застосуванням насильства, не безпечного для життя і здоров'я; г) у великому розмірі або такі, що призвели до тяжких наслідків». «3. Викрадення, вчинене: а) організованою групою; в) в особливо великих розмірах; г) із застосуванням насильства, небезпечного для життя і здоров'я, або з погрозою застосування такого насильства» [16]. Отже, як бачимо, лише в КК Польщі і Таджикистану існують норми, аналогічні ст. 410 КК України, на що звертав увагу М.В. Ємельянов [6; с. 173], тобто виокремлені законодавцем у розділ, главу чи статтю.

Висновки. Підсумовуючи, можемо стверджувати, що, по-перше, держави англо-американської правової сім'ї, залишаючи багато питань на розсуд суду, не мають єдиного підходу до регулювання кримінальної відповідальності осіб, котрі проходять військову службу. Зрозуміло, що через це пересічним громадянам важко розібратися у великому масиві прецедентів і законів, а отже, вони змушені вдаватися до послуг адвокатів. На жаль, такий стан справ ускладнює і роботу суддів. По-друге, останнім часом у західному світі спостерігається тенденція до зближення військово-кримінального законодавства і кримінального права. По-третє, військово-кримінальні закони розглядаються як доповнення до КК, які нині розробляються в багатьох країнах. Можливо, кримінальне і його складова частина – військово-кримінальне право у країнах, які належать до англосаксонської сім'ї, буде кодифіковане. По-четверте, у більшості країн, що входили до складу СРСР чи належали до соціалістичного табору, у розділах КК відсутня окрема стаття чи пункт статті, схожі за змістом зі ст. 410 КК України. У разі вчинення злочину військовослужбовець притягується до відповідальності за тими ж статтями, що і цивільна особа. Отже, можна говорити про відсутність відокремлених джерел військово-кримінального законодавства. По-п'яте, те, що КК України (як, до речі, КК Польщі і Таджикистану) містить окремі розділи, присвячені військовим злочинам, на наш погляд, виправдано, оскільки це полегшує роботу, додає чіткості. Крім того, завдяки цьому враховується специфіка такого виду кримінально караних діянь.

Список використаної літератури:

1. Бодаєвський В.П. Кримінально-правова охорона військового майна від корисливих посягань військовослужбовців: іноземний досвід. *Право і суспільство*. 2008. № 4. С. 98–102.
2. Сарнавський О.М. Кримінально-правова характеристика викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2009. 18 с.
3. Хавронюк М.І., Дячук С.І., Мельник М.І. Військові злочини: Коментар законодавства / відп. ред. М.Д. Дрига, В.І. Кравченко. Київ : А. С. К., 2003. 272 с.
4. Сидорин В.В. Сравнительно-правовой анализ национальных систем современного военно-уголовного законодательства России, Франции и Германии : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Москва, 2000. 20 с.
5. Ємельянов М.В. Зарубіжний досвід кримінально-правової протидії шахрайству. *Право і суспільство*. 2012. № 6. С. 171–175.
6. Данилов П.С. Понятие и виды воинских преступлений по законодательству зарубежных стран (США, Великобритания, Франция, Германия). *Государство и право: теория и практика* : Материалы III Междунар. науч. конф. (г. Чита, июль 2014 г.). Чита : «Молодой ученый», 2014. С. 92–95.
7. Уголовное право зарубежных стран. Общая и Особенная части : учебник / Н.А. Голованова и др. Москва : Волтерс Клувер, 2010. 1056 с.
8. Примерный уголовный кодекс (США) / под ред. Б.С. Никифорова ; пер. с англ. А.С. Никифорова. Москва : Прогресс, 1969. 303 с.
9. Uniform Code of Military Justice: Article 10. URL: <http://www.ucmj.us/sub-chapter-2-apprehension-and-restraint/812-article-10-confinement-with-enemy-prisoners-prohibited> (дата звернення: 20.01.2017).
10. Преступления. Свод законов США, титул 18, 1989 г. URL: <http://www.istoriya.org/prestuplenia/> (дата звернення: 20.01.2017).
11. Великий тлумачний словник сучасної української мови / авт. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ, Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. 1427 с.
12. Про Збройні Сили : Закон Великої Британії. URL: <https://www.publications.parliament.uk/pa/cm201314/cmsselect/cmdfence/931/931.pdf> (дата звернення: 23.01.2017).
13. Наказателен кодекс, в сила от 01.05.1968 г. (Уголовный кодекс Республики Болгария). URL: <http://www.wipo.int/wipolex/ru/details.jsp?id=446> (дата звернення: 20.01.2017).
14. Уголовный кодекс Республики Беларусь от 02.06.1999 г. URL: <http://pravo.kulichki.com/vip/uk/00000013.htm> (дата звернення: 20.01.2017).
15. Уголовный кодекс Республики Польша / под общ. ред. Н.Ф. Кузнецовой ; пер. Д.А. Барилевич, О.В. Хацкевич, Н.И. Ясинской. Минск : Тесей, 1998. 126 с.
16. Кримінальний кодекс Республіки Таджикистан (станом на 14.11.2016 р., зі змін. і допов.). URL: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30397325#pos=111;-115 (дата звернення: 02.02.2017).

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Русанова Людмила Василівна – аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Rusanova Liudmyla Vasylyvna – Postgraduate Student of Kharkiv National University of Internal Affairs

stanislav2107@mail.ru